

Rondetafelgesprek OKBV, 20.06.2019

Niet-commerciële collectievorming - Alternatieve acquisitie: schenkingen en ruil

In deze rondetafel wisselen we ervaringen en tips uit over manieren van niet-commerciële collectievorming, meer bepaald over schenkingen en ruil. Aan dit gesprek nemen bibliothecarissen deel uit museum- en hogeschoolbibliotheken.

Aanwezigen: Wouter Claes (KMKG Jubelpark), Suzy Castermans (Kunstenbibliotheek Gent), Jana Hendrickx (Vlaamse Erfgoedbibliotheek), Ingrid De Pourq (KMSKA), Ute Staes (Rubenianum), Katarina Bencova en Majken Broucke (Luca School of Arts, Gent), Veerle Verhasselt (MSK Gent), Ingrid Goddeeris (KMSKB), Marina Verhoeven (Middelheimmuseum)

1. Ruilen: hoe gericht ruil je met bibliotheken

Het ruilaanbod bestaat voornamelijk uit eigen publicaties, doubletten, gewiede exemplaren, materialen die niet in de eigen collectie passen, ...

De ruil gebeurt op 2 manieren:

- Publicaties worden systematisch opgestuurd naar de partnerinstellingen. Dit zijn de vaste ruilpartners analoog met je eigen collectieprofiel.
- Men gaat vanuit het eigen collectieprofiel of in functie van projecten (tentoonstelling, onderzoek, ...) gericht op zoek naar publicaties.

Middelheimmuseum: Eigen publicaties worden 1x per jaar naar

de vaste partnerinstellingen verstuurd. Materialen die niet in de collectie passen komen ook in aanmerking voor ruil en /of schenking. Deze ruil gaat via Eltab (zie verder). Als er te veel materialen in ruil binnenkomen die niet in het collectieprofiel passen, wordt de ruil stopgezet. Ruil levert minder dan 1/3 van de collectieaan groei op. Rendement kan beter.

MSK Gent: Aan de hand van vooral buitenlandse tentoonstellingsagenda's (Kunstchronik, Museumtijdschrift, Burlington Magazine, e.a.) wordt een selectie gemaakt van tentoonstellingscatalogi van musea uit binnen- en buitenland. Er wordt steeds rekening gehouden met de waarde van de publicatie. Hierdoor is het moeilijk om ruil aan te vragen met grote musea (vb.: Musée d'Orsay, Louvre, Tate Modern, ...). In vergelijking met het aantal publicaties die zij uitgeven kunnen wij geen catalogi aanbieden die evenwaardig zijn. Deze worden aangekocht.

Tijdsinvestering: 2 dagen in de maand wordt besteed aan het selecteren van tentoonstellingscatalogi; voor ruil + administratieve opvolging 1 dag per week. Dit levert jaarlijks 1/3 van de collectieaan groei op (als er moet bespaard worden, wordt er meer ingezet op ruil).

Een vorm van ruil gebeurt ook bij de bruikleen van kunstwerken voor tentoonstellingen en het beeldgebruik van de kunstwerken in een publicatie. Bij bruikleen krijgt het museum 3 exemplaren van de catalogus waarvan zeker 1 exemplaar voor de bibliotheek is bestemd. Voor beeldgebruik krijgt het museum (bibliotheek) 1 exemplaar van de publicatie.

KMSKB kiest eerder voor gerichte ruil, niet meer voor systematisch opsturen. Eigen publicaties ruilen is moeilijk, omdat er steeds meer co-publicatie is en de bibliotheek dan zelf

moet aankopen. Er wordt vooral met doubletten gewerkt. Minder dan 1/3 van de collectieaan groei komt via ruil binnen.

KMSKB volgt wel actief de publicaties op die moeten geschonken worden als er kunstwerken in bruikleen gaan, of als er afbeeldingen van collectiestukken in publicaties worden gebruikt. Bij een bruikleen moeten er 2 exemplaren van de publicaties aan het museum geschonken worden. (zie presentexemplaren).

Rubenianum heeft een terechte opmerking: is de ruil eigenlijk wel een besparingsmiddel, rekening houdend met de kosten die hiermee gepaard gaan, zoals de tijd die men er aan spendeert, portkosten?

Kunstenbibliotheek Gent ruilt enkel wanneer er externe ruilaanvragen komen. Ze ruilen ook met buitenland.

De bibliotheek krijgt, via S.M.A.K., veel publicaties toegestuurd, zonder dat er een ruil gevraagd wordt. Naar sommige instellingen wordt wel een pakket teruggestuurd om zo een continuïteit op te bouwen. Het meeste hiervan wordt ook in de collectie opgenomen. Ruil is een taak die 'tussendoor' gebeurt, door 1 persoon.

KMKG: het eigen uitgegeven tijdschrift wordt verstuurd naar een 200 tal instellingen in ruil voor ander tijdschriften. Ruil is belangrijk voor de collectieaan groei: 70 tot 100 monografieën per jaar. Vroeger werd er ook meer gericht gezocht naar interessante publicaties maar daar is nu minder tijd voor. De bibliotheek werkt intensief met het Duplicate Materials Exchange Program van de *Library of Congress*, een zeer interessante ruil databank. Je verwerft een quotum naar gelang je eigen aanbod, en met dat 'krediet' kan je zelf publicaties opvragen. <https://webdmep.loc.gov/dmepII/login.jsp>

KMKG heeft een ruim aanbod aan doubletten door de publicaties van de wetenschappelijke verenigingen die verbonden zijn met het museum. Hun hoog aangeschreven tijdschriften (A1 gerankt) worden geruild. Het eigen tijdschrift is dus ook zeer belangrijk voor ruil en dus meteen een verantwoording voor het behouden van deze publicatie. Verkregen items worden systematisch aan de bibliotheek van het museum overgedragen. Soms worden er ook gericht instellingen gecontacteerd voor ruil met het oog op lacunes in de collectie.

In catalografie kan al ingegeven worden van waar het komt, of het ruil is en wat de waarde is.

Bedenkingen

- Is de kost wel degelijk minder door middel van ruil? Opsturen/verzendingkosten liggen vaak vrij hoog en wegen niet altijd op tegen de kost van aankopen.
- Ruil is tijdrovend als je het systematisch en gericht wil doen.
- Om het ruilproces beter te verantwoorden, zou het helpen als je met cijfers de waarde van wat via ruil binnenkomt, en dus de besparing op je budget, kan aantonen.
- De overschot van publicaties, bestemd voor de ruil, komt in aanmerking voor verkoop, maar de bibliotheek krijgt niet altijd de opbrengst hiervan.

Eltab: demonstratie door Marina Verhoeven (Middelheimmuseum):

Ruilen via het internationale ruilplatform Eltab: <https://eltab.ub.uni-kl.de/>

- Iedereen kan zowel materialen aanbieden als aanvragen. Eltab werkt niet als een 1 op 1 ruil, je kan er dus ook publicaties afhalen als je er zelf geen aanbiedt.
- Heel breed gamma in Eltab, ook veel ruimer dan kunst.
- Eltab is interessant om lacunes in je collectie aan te vullen en voor publicaties die uitverkocht zijn.
- Is Eltab tijdrovend?
 - Publicaties invoeren vraagt tijd, maar kan perfect gedaan worden door een vrijwilliger.
 - Je moet de aanvragen verwerkt krijgen. In Middelheim valt dat in de praktijk nogal mee.
 - Zelf actief zoeken in de databank kost tijd, maar dat geldt ook voor andere manieren van verwerven
- Je vindt op Eltab zowel nieuwe als gebruikte/gewiede materialen; het kan dus bijvoorbeeld ook geen kwaad als de exemplaren die je aanbiedt gestempeld zijn.

Hoe werk je met Eltab?

- Maak een account aan.
- Voer je publicaties in op de website.
- Kies uit het aanbod op Eltab wat je zelf wil hebben. Duidt aan of je ervan verwittigd wil worden als de aanbiedende bibliotheek de verzendkosten aanrekent.

2. Schenkingen: tussen alles aanpakken en alles weigeren

We verwijzen graag naar deze bijzonder volledige publicatie over schenkingen:

Goed gegeven! Gids voor schenkingen aan bibliotheken / Lietaer, Mieke ; De Reu, Martine ; Pauwels, Jan ; Van Eldere, Dirk. - Antwerpen : Erfgoedbibliotheek Vlaanderen, 2008. - 75 p., ill. -

(Armarium : publicaties voor erfgoedbibliotheken. - Antwerpen; vol. 2) - ISBN 978-90-72679-33-8

Schenkeningen doen aan partnerinstellingen/musea/bibliotheken:
een lijst met gewiede exemplaren, doubletten ... (online) aanbieden.

- Dit doen heel wat partners, al of niet via de OKBV mailinglist.
- KMSKA duidt zijn doubletten aan in de bibliotheeksoftware en haalt ze er weer uit als een publicatie wordt aangevraagd.
- Middelheim heeft een aantal 'vaste' partners, vooral binnen Anet.

Schenkeningen krijgen

- **Schenkeningen van partnerinstellingen/musea/bibliotheken:**
 - Sommigen gaan gericht op zoek naar instellingen die interessant zijn voor het eigen collectieprofiel en vragen rechtstreeks om publicaties te krijgen (kan natuurlijk in combinatie met ruil).
 - Soms maak je een schenkingsovereenkomst onder partnerinstellingen, vooral als de inrichtende macht van de partner dat oplegt. Het scheidt wel duidelijkheid.
- **Schenkeningen van privépersonen/stichtingen:** via erfenis/legaat, met mondelinge of schriftelijke overeenkomst, zonder overeenkomst.
 - **Legaten:** de aanwezigen hebben weinig ervaring met deze procedure, maar we verwijzen graag naar bovenstaande publicatie, die daar uitgebreid op ingaat.
 - **Schenkeningen met mondelinge/schriftelijke overeenkomst**
Met privépersonen maak je best een schenkingsovereenkomst, op papier of via mail.
Rubenianum heeft een standaardcontract, MSK gebruikt een officieel contract voor grote schenkingen, Kunstenbibliotheek Gent werkt met een

schenkingsovereenkomst. Er zijn in elk geval goede afspraken nodig over:

- wat er gebeurt met items die niet worden opgenomen
 - of de schenker vermeld wil worden, en op welke manier
 - andere voorwaarden: vb: vermelding op de website van speciale schenking, LUCA Gent; vb: Rubenianum, Privégegevens die niet beschikbaar zijn.
- **Schenkeningen zonder voorwaarden of contracten**
- Schenkeningen komen spontaan binnen zonder dat je de kans krijgt om ze te evalueren en eventueel te weigeren: kunstenaars en galleries sturen boeken op, stafleden krijgen boeken cadeau, Hier kan je alleen houden wat bruikbaar is, maar het kan toch een goed idee zijn om te bevestigen dat je de schenking gekregen hebt, en ervoor te bedanken. Boeken van kunstenaars kan je eventueel terugsturen, met je motivatie erbij.

Elke schenking is verschillend, veel hangt af van de grootte, het belang van de figuur van de schenker enz. Een voorbeeld hiervan geeft MSK Gent:

3 grote schenkingen met hun eigen aanpak:

- Legaat Servranckx: staat fysiek in een aparte kast
- Schenking Roger Marijnissen: archief staat in apart lokaal; Doubletten worden behouden of zij vervangen op het moment van de schenking de bibliotheekexemplaren.
- Schenking van de schoonmoeder van een collega, paste niet echt in het collectieprofiel, maar moest toch worden opgenomen.

Schenkeningen vragen of zelfs eisen:

- **Presentexemplaren** vragen/eisen bij bruiklenen en/of afbeeldingsrecht: vb. KMSKA en KMSKB.
 - Dit gebeurt met een contract: de bruikleennemer is verplicht om 2 of 3 exemplaren te bezorgen. Indien nodig worden rappels gestuurd (voorbeeld KMSKB).
 - Afbeeldingsrecht via Lukasweb: wie een foto aanvraagt, moet twee exemplaren van de publicatie (of het artikel in pdf) leveren aan het museum/de bibliotheek. Het contract wordt getekend voordat de foto wordt geleverd, maar soms moeten de aanvragers toch worden aangemaand om de publicatie te leveren. Oeuvrecatalogi liggen moeilijk, het kost de uitgever een fortuin om al die instellingen 2 exemplaren te sturen. De opvolging is arbeidsintensief, maar loont wel.
 - Presentexemplaren zijn vaak belangrijker dan ruil, want het gaat om stukken uit de eigen collectie. Bij KMSKB en Jubelpark gaat het om 140 tot 180 publicaties per jaar.
 - Afbeeldingsrecht ligt moeilijker als de instelling/hogere overheid een open access beleid voert (zoals Stad Antwerpen) kunnen foto's vrij gebruikt worden. Zo is het niet te achterhalen van welk werk uit de museumcollectie een foto werd gebruikt in een publicatie.
 - Uitdaging: catalogi die vrij online beschikbaar zijn, dit zal in de toekomst alleen maar meer gebeuren. Tip: zet ook e-toegang als voorwaarde in je contract.
- **Papers, scripties** e.d. van studenten die in de bib of het museum onderzoek deden.
 - Opmerking: deze zijn vaak ook online beschikbaar
- **Gericht op zoek gaan naar schenkingen:** voorbeeld Rubenianum: door specialisten op het terrein, via social media, ons kent ons ... wordt gespeurd naar documentatie/bibliotheken/archieven die 'ter beschikking' komen. Dan wordt geprobeerd een overeenkomst op te stellen.

- **Schenkeningen weigeren**

Schenkeningen die niet in je collectieprofiel passen kan je beter (tactvol) weigeren. Dit gaat vooral over schenkingen van, bijvoorbeeld, mensen die zich aanbieden aan het onthaal of telefonisch:

- Leg uit waarom de schenking niet past in je bibliotheek. Geef eventueel de contactgegevens van een partnerinstelling die mogelijk wel geïnteresseerd is.
- Als je maar een deel van de schenking wil opnemen, maak dan duidelijke afspraken over wat er zal gebeuren met de publicaties die je niet opneemt: van herbestemmen naar collega-instellingen tot naar de kringloopwinkel.
- Het kan efficiënter zijn om ter plaatse bij de schenker een selectie te maken in plaats van alles aan te nemen en nadien te selecteren, maar dat kost wel tijd. KMSKB: als conservatoren ter plaatse gaan voor een kunstwerk, kijken ze ook of er iets voor de bibliotheek aanwezig is.

Consensus: hoewel er bij schenkingen meestal geen officieel contract wordt opgemaakt (tenzij bij grote schenkingen), kan het toch een goed idee zijn om bepaalde zaken op papier te zetten en zo op extreme scenario's te anticiperen. Meer info in bovenstaande publicatie (Goed gegeven!).

Conclusie: Gratis is niet gratis: weeg goed de kosten/baten van schenkingen en ruil af voor je eraan begint.

Schenkeningen en ruil veronderstellen een beleid dat kadert in een ruimer collectiebeleidsplan. Ze vragen een duidelijk omschreven collectieprofiel.

Schenkeningen en ruil veronderstellen ook een ruiladministratie: verzend- en ontvangstadministratie, online zetten van je ruilaanbod,

voorraad ruilpublicaties beheren, schenkingsovereenkomsten, opvolging presentexemplaren enz.

Schenken verwerken is zeer tijdrovend en wordt daarom vaak door vrijwilligers gedaan.

Bibliografie:

Studiedag 'Acquisitie in kunst- en erfgoedbibliotheken' Antwerpen (2008):

<https://www.vvbad.be/activiteiten/acquisitie-kunst-en-erfgoedbibliotheken>

met verslag in META: <https://www.vvbad.be/meta/bag-nummer-20085/acquisitie-kunst-en-erfgoedbibliotheken>

Naar aanleiding van deze studiedag:

S. Scheltjens (2008): <https://www.slideshare.net/mobile/saschel/de-erfenis-van-vattemare-ruilverkeer-in-kunstabibliotheken>

Mieke Lietaer (2008): Goed gegeven! Gids voor schenkingen aan bibliotheken. <http://vlaamse-erfgoedbibliotheken.be/sites/default/files/bron/611/lietaer-goed-gegeven-2008.pdf>

ELTAB: een online ruilplatform voor bibliotheken:

<https://eltab.ub.uni-kl.de/>

<https://www.vvbad.be/meta/meta-nummer-20172/eltab-een-online-ruilplatform-voor-bibliotheken>

Andere:

G.J. Koot en S. Scheltjens (2017): 'Chronologie. Van Bibliotheek naar Research Services', Boekenwereld 33

K.A. Cassell, J. Fronty, Sh. Johnson, ... (et al.): Gifts for the Collections: Guidelines for Libraries (2019)

https://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/gift_guide_2019_edition.pdf